DERZSI JÚLIA*

A VÁROSI STATÚTUMOK ÉS A KÖZRENDÉSZETI SZABÁLYALKOTÁS KAPCSOLATA AZ ERDÉLYI VÁROSOKBAN A 16. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN

Kulcsszavak: *városi statútumok, közrendészeti szabályok, közrend, városi hatóság, erdélyi városok, kora újkori társadalom*

A késő középkori és kora újkori közrendészeti szabályalkotás jeles német kutatója, Karl Härter, a közép-európai városok statutáris joga és a közrendészeti szabályok közötti összefüggést vizsgáló tanulmányában¹ utal arra, hogy Worms birodalmi város 1531-ben Frankfurtban megjelent jogkönyve már a címében összeköti a városi jogi normákat a közrendészeti, ti. mint a „*jó rendészet*”/politia (*ordentliche Policei*) fogalmával. Härter megfogalmazása szerint ez „*kevésbé mint törvény vagy még kevésbé mint valamilyen intézmény, hanem mint jó rendtartás (gute Ordnung und Policey) konstituálódik, állapot, amelyet éppen a szabályozás teremt meg.*”² A wormszi reformáció, folytatja Härter, a normatív szövegek két ideáltípusát köti össze, melyek a régebbi kutatásokban mint ellenpárok állítottak szembe egymással: a kommunális, az előírásokban és statútumokban visszaköszönő városi jogot, illetve a hatóságok által kibocsátott kora újkori közrendészeti törvényt.³ A kérdést érintő kutatás új álláspontjára támaszkodva,⁴ Härter a késő középkori és kora újkori közrendészeti szabályalkotásnak a városi statútumok-

* Derzsi Júlia, dr. (1972), történész. 2012-ben a nagyszebeni Lucian Blaga Tudományegyetem Történelem és Patrimónium Szakán védte meg doktori értekezését, melynek címe: *Büntetőbíráskodás az erdélyi városokban a 16. században*. Főbb kutatási területei: a kora újkori várostörténet és jogtörténet. Fontosabb munkái: *Schuld und Süne. Zur Strafgerichtsbarkeit in den siebenbürgischen Städten des 16. Jahrhunderts*. Berichte und Forschungen. Jahrbuch des Bundesinstitut für Kultur und Geschichte der Deutschen im Östlichen Europa 16/2008(2009); *Organizarea acțiunilor caritabile din Sibiu în deceniile de după Reformă*. Historia Urbana XVIII(2010); *Zur Problematik der städtischen Armenfürsorge. Sozialleistungen in Hermannstadt im Spiegel der frühneuzeitlichen Rechnungsbücher. Einführungsstudie* = Petre BEȘLIU MUNTEANU: *Hermannstädter Spital und Spitalskirche. 13.-18. Jh. Hermannstadt*, 2012.

1 Karl HÄRTER: *Statut und Polizeyordnung: Entwicklung und Verhältnis des Statutarrechts zur Polizeygesetzgebung zwischen spätem Mittelalter und Früher Neuzeit in mitteleuropäischen Reichs- und Landstädten* = *Von der Ordnung zu Norm. Statuten in Mittelalter und Früher Neuzeit*. Szerk. Gisela DROSSBACH. Ferdinand Schöningh, Paderborn–München–Wien–Zürich, 2010. 127–152, 127.

2 Uo. 127. [A tanulmányban olvasható fordítások tőlem: D.J.]

3 Idézett tanulmányában Härter itt elsősorban Knemeyer *Polizeibegriffe in Gesetzen des 15. bis 18. Jahrhunderts* című, 1967-ben megjelent írását említi. Referenciaként lásd F.-L. KNEMEYER: *Polizeibegriffe in Gesetzen des 15. bis 18. Jb. Kritische Bemerkungen über die Entwicklung des Polizeibegriffs*. Archiv des Öffentlichen Rechts 92(1967). 153–180; HÄRTER: *i. m.* 127 (3. jegyz.).

4 A közrendészeti normaalkotás kutatásának újra felfedezése a kilencvenes években a frankfurti Max-Planck-Institut für Europäische Rechtsgeschichte által meghonosított, Karl Härter és Michael Stolleis

kal való összefonódását hangsúlyozza és kimutatja, hogy a közrendészeti büntető szabályzatok a régi rendtartásokból – különösen a városi statutáris jogból – fejlődtek ki, és nemcsak az uralkodói, illetve a hatósági törvényhozói hatalom származékai, hanem a közösségi önrendelkezésé is.

A városoknak a kora újkori territoriális államba való integrációs folyamatának kontextusában a közrendészeti szabályalkotás fejlődését, a statutáris jogtól való elválását és hatósági tiltó joggá való alakulását Härter meggyőzően mutatja ki hét birodalmi város és 10 terület közrendészeti szabályainak a repertóriumai segítségével.⁵

Az erdélyi városok – de a területi vagy megyei törvényhatóságok – közrendészeti szabályainak hasonló repertóriumai nem áll rendelkezésünkre. Ennek oka nemcsak a vonatkozó források hiányában kereshető – a nagyszombati tanács statútumalkotásának késő középkori emléké (1463 körül)⁶ és néhány más példát leszámítva, városi statútumok számottevő mennyiségben csak a 16. század második felétől kezdve maradtak fenn –, hanem a hazai kutatásnak a téma iránti érdektelenségében és a meglévő források feldolgozatlanságában is. A birodalmi városok közrendészeti szabályainak repertóriumaihoz hasonló munkaeszköz hiányában próbálkozásunk arra szorítkozik, hogy a városi statútumalkotás közrendészeti vonatkozású szabályainak területeit beazonosítsa, a statútumszövegek indoklásában a tanács új, „rendőri” hatalmának felbukkanását végigkövesse. Ha a 16. századi közrendészeti szabályalkotás változásáról pontos képet nem is tudunk alkotni, néhány kérdés problematizálása, reményeink szerint, előbbre visz a kutatás irányainak feltárásában.

A módszeres vizsgálat mindenekelőtt a városi szabályrendeletek és az azokkal kapcsolatos adatok összegyűjtésén és feldolgozásán alapszik, beleértve minden olyan határozatot, amelyet közvetlenül a városi tanács hozott meg – nemcsak alapszabályok, hanem „rendőri” feladatokat ellátó hatósági (polgármester, városbíró, városnagy, kapitány, választott polgárok/tisztviselők, hatósági szolgák) és testületi szervek (céhek, szomszédságok, fertályok) működésének szabályozására, feladatkörük behatárolására hozott rendeletek is –, továbbá a vizsgálat kiterjed azoknak a körülményeknek a tisztázására is, amelyeken belül a polgárok közvetlen védelmi feladatukat ellátták. Ezen túlmenően a városi statutáris és az országos vagy uralkodói törvényhozás kapcsolatának tisztázása a gazdag városi iratanyag (például a fejedelmi parancsok) átnézését feltételezi, a törvénykezési jegyzőkönyvek által kínált adatok pedig a szabályrendeleteknek nemcsak a sorát bővítik ki, hanem az alkalmazásukról is felvilágosítást nyújtanak.

A 16. századra szorítkozva, az erdélyi városok tekintetében számszerűen is vizsgálható mennyiségben városi statútum csak a legnagyobb városok esetében maradt fenn (elsősorban Kolozsvár, Nagyszombat és Brassó esetében, illetve a Szász Universitas statútumaival is számolnunk kell). Ezekben a városokban a közrendet érintő kérdésekben a városi tanács autonóm módon rendelkezett, amely jogot privilégiumként a mindenkor uralkodóval elismertette. A városi tanács megállapodott és intézkedett az igazgatási területén belül minden, a vá-

vezette projektnek köszönhető, amely a kora újkori rendőri szabályzatok repertóriumának (*Repertorium der Polizeyordnungen der Frühen Neuzeit*) összeállítását célozta meg.

5 Frankfurt, Köln, Ulm, Nördlingen, Schweinfurt, Speyer és Worms, valamint Kurmainz, Kurtrier, Kurköln, Kurbrandenburg, Kurpfalz, Kurbayern, Jülich-Berg, Baden, Württemberg, Pfalz-Zweibrücken.

6 Megjelent: Gustav SEIVERT: *Hermannstädter Lokalstatute*. Hermannstadt, 1869. 6–22.

ros rendjének helyreállítását megcélzó eljárásban, törvényhozói és végrehajtói minőségében normaalkotó és szociális kontrollt gyakorló hatóságként működött. Ebben az értelemben, a városi szabályalkotás szorosan összefonódott a polgárok önrendelkezési jogával.

Az első lejegyzett statútumok, Erdély sajátos rendi berendezkedésének megfelelően, az országrész rendi/nemzeti jogalkotási törekvéseihez köthetők (említjük itt az 1469-ből fennmaradó szász nemzeti statútumot, a székely nemzeti constitutiók sorát a 16. század első feléből és a Fogaras vidéki constitutiót 1508-ból), törvényhatósági-városi statútumok először Nagyszebenből maradtak fenn (1469), a székely városi vagy a vármegyei igazgatás statútumai csak a 17. század elejéről maradtak fenn (marosvásárhelyi városjog 1604, vármegyei statútumok: Küküllő vármegye 1610–1668, Belső-Szolnok 1643, 1646, 1649, Dés oppidum 1678).⁷

A városi statútumok és rendtartások a kezdetektől fogva számos közrendészeti normát tartalmaztak. Bár a „jó rendészet” fogalma, szemben a németországi városokkal, ahol már a 16. század legelején számolhatunk jelenlétükkel,⁸ a városi szabályrendeletek szövegeiben kifejezett formában csak a 16. század végén jelenik meg⁹ – először az 1589. évi nagyszebeni városi statútumban találjuk a „*gute Ordnung und Policey*” megfogalmazást; 1590-ben Kolozsváron „*vegeztek azért eo kegyelmek varosul, hogy az Jo rendtartas es engedelmesse megmaragion*”; továbbá az 1595. évi kolozsvári városi statútum is így fogalmaz: „*Hogy penigh ennek Vtannais ez io rendtartasnak esze ne vezhessen*”¹⁰ –, a mindennapi élet, a gazdasági tevékenységek, a társadalmi konfliktusok, a deviáns viselkedések szabályozására, ellenőrzés alá helyezésére, illetve az előírások megszegésére kiszabott szankciók alkalmazásával természetesen már korábban találkozunk. A céhszabályzatok maguk is számos hasonló rendelkezést tartalmaznak.

A közrendészeti szabályokat megfogalmazó statútumok normatípusukat tekintve többfélék: a tulajdonképpeni „*törvények*”/szabályzatok mellett városi alkotmányok (constitutiók) és egyszerű tanácsi határozatok/végzések, a (korábbi) határozatok magyarázatát vagy kiegészítését szolgáló végzések kerestek választ a városi élet minden területén felmerülő problémákra. Megnevezésük gyakran nem mentes az ambivalenciától, egy kolozsvári 1595. évi statútum például „*az Lexnek es az Veghezesnek Constitutioia*”-ról tesz említést, mely szerint a végzés megalkotása előtt a városban már letelepedett lakók minden további eljárás nélkül polgárjogot élveztek.¹¹ A különböző elnevezések megjelenése ellenére továbbra is statútumnak nevezik a városi öngazgatás normaalkotásának minden termékét (a német nyelven megfogalmazott rendszabályok esetében a leggyakrabban a „*statuirt*” igével találkozunk), ahogy statútumként vagy konstitúcióként nevezik mind a területi (az 1508-as Fogaras vidéki constitutió) és a rendi/nemzeti szokásjog kodifikációit (a székely nemzeti constitutiók, de az 1583-ban nyomtatásban is napvilágot látott, Mathias Fronius brassói jegyző, tanácsos és városnagy által lejegyzett szász jogkönyv: *Statuta iurium municipalium Saxonum in Transilvania. Das*

7 Lásd Friedrich SCHULER VON LIBLOY: *Siebenbürgische Rechtsgeschichte*. I. Hermannstadt, 1854. 127 (4. jegyz).

8 HÄRTER: *i. m.* 140.

9 Megállapításunk itt csupán a statútumok sorát tekintve érvényes.

10 *Corpus statutorum Hungariae municipalium. A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye*. I. Szerk. KOLOZSVÁRI Sándor–OVÁRI Kelemen. MTA, Bp., 1885. 234, 242, 542. (a továbbiakban CSHM)

11 Uo. 241.

Eigenlandrecht der Siebenbürgen Sachsen), mind a városi jogkönyvet is (Thomas Bomelius nagyszebeni városi és provinciális jegyző 1560-ban lejegyzett műve: *Statuta jurium municipalium civitatis Cibiniensis, reliquarumque civitatum et universorum Saxonum Transilvanicorum*). Ennek megfelelően a kutatás és forráskiadás sem tesz különbséget az elnevezések terén (azaz a statútum és más hatósági rendeletek normatípusai között), statútumnak nevezve a törvényhatósági (területi, vármegyei, városi) normaalkotás minden formáját¹² (jóllehet a normatípusok különbségére való utalás megjelenik már Schuler von Libloy-nál akkor, amikor a nagyszebeni magisztrátus és a Szász Universitas jegyzőkönyveiből példáz: „*Statutarische und solcherart Bestimmungen aus den Hermannstädter Magistrats – zugleich Universitäts – Protokollen*”¹³).

A jó rendtartás/politia-fogalomnak a statútumszövegekben való késői megjelenése természetesen nem jelenti, hogy a közrendészeti vonatkozású intézkedések, mint hatósági rendeletek ismeretlenek lettek volna a városi normaalkotók számára. Az uralkodói rendeletek (parancsok) vagy az országos törvények a városi statútum- és rendszabályalkotásra jelentős impulzust gyakoroltak; ezen túlmenően a szász városok előszeretettel fordultak a birodalmi törvényhozáshoz is olyan esetek szabályozási kísérletében, amelyekben a helyi vagy az országos jog nem szolgáltat megoldással, jellemzően az egyes intézkedések szintjén és nem kidolgozott közrendészeti szabályzatok (*Policeyordnungen*) átvételénél. Így például a Szász Universitas a céhszabályzatok 1539–1582 között lebonyolított általános revíziójakor¹⁴ a céhszabályzatok bevezető indoklásában „*minden német bölcs tanácsa*”-ra hivatkozik a céhstatútumok eligazításainak elrendelésében,¹⁵ és a császári rendőri szabályzat artikulusaiból is átvesz olyankor, amikor vitatott kérdésekben a helyi igazgatás nem kínált megoldást. E tekintetben példaként a nagyszebeni tanács levélváltását említhetjük Augsburg és Nürnberg birodalmi városok, valamint Bécs városának tanácsai között, de Beszterce és a pomerániai Stettin városa között is a borbélycéhek 1562. november 29-i, a Szász Universitas által kibocsátott első statútumának kiállítását megelőző időből. A levélváltást megelőző vita a borbélyok elégedetlensége okán

- 12 Lásd a *Statutarische Gesetzgebung* alcímet: SCHULER VON LIBLOY: i. m. 126–127. A statútumok kiadásairól lásd SEIVERT: i. m.; Uő: *Akten und Daten über die gesetzliche Stellung und der Wirkungskreis der sächsischen Nations-Universität*. Hermannstadt, 1870; Friedrich SCHULER VON LIBLOY: *Merkwürdige Municipal-Constitutionen der Siebenbürger Sekler und Sachsen*. Hermannstadt, 1862; továbbá a magyar nemzeti, törvényhatósági és községi, székely nemzeti és szász nemzeti, illetve városi statútumok mindmáig legteljesebb kiadása a CSHM 1885-ben megjelent első kötete.
- 13 SCHULER VON LIBLOY: i. m. 133. [Kiemelés tőlem, D. J.]
- 14 *Comerț și meșteșuguri în Sibiu și în cele șapte scaune/Handel und Gewerbe in Hermannstadt und in den Sieben Stühlen. 1224–1570*. Szerk. Monica VLAICU–Radu CONSTANTINESCU–Adriana GHIBU–Costin FENEȘAN–Cristina HALICHIAS–Liliana POPA. Hora, Sibiu/Hermannstadt, 2003. 10. (a továbbiakban *Comerț și meșteșuguri*)
- 15 „*Myr, Pürgermaster, Rychter vnnnd Radtgeschworne Purger der Statt Hermanstat vnd der Sybenn vnd Czwayer Stüell der Saxen von Sybenpurgun, Cronstat vnd Nösenn thuen zu Wissen allen vnnnd yklichenn, so gegenwertigen Prieff lesennd ader hören werden, das myr zu Guet vnd Wolffaren gemeynes Nütz des ganczen Landts mit gemeynem Willen vnd rayffem Radt aller Deutscher, angeffangen vnd vollendet habenn eyn Ordnung, ader Rechtfertigung der Statuta, ader Gemech, aller Czech der Hanthwerker*”. *Eingang und Schluss der großen Regulations-Urkunde für sämtliche Zünfte des Sachsenlandes von 1539 bis 1580 = Akten und Daten über die gesetzliche Stellung und der Wirkungskreis der sächsischen Nations-Universität*. Hrsg. Gustav SEIVERT. Hermannstadt, 1870. 28; *Comerț și meșteșuguri* 305.

robbant ki, mivel a fiaiknak megtagadták a helyi ötvöscéhbe való felvételt. A vita tárgyának eldöntésére – miszerint a borbélyok által űzött ipar a „becsületes” mesterségek közé sorolható-e vagy nem – a nagyszebeni tanács, bizonyos Gall Vischer helyi kereskedő közbenjárása által, a birodalmi városok tanácsát kérte.¹⁶ A megkérdezett városok leveleikben igazolták, hogy a birodalom minden részében a borbélyok fiai minden céhben felvételt találnak, mivel apáik mestersége a „becsületes” mesterségek közé tartozik, és, hogy e jogukat törvény is védi, amelyet, ahogy a bécsi levél fogalmaz, „*Őfelsége a római császár rendelt el császári politia rendeletben és adott ki nyilvánosan.*”¹⁷ A levélváltás kapcsán felmerülő kérdés, miszerint a nagyszebeni tanács eljárását – ti. hogy éppen azokhoz a városokhoz fordult eligazításért, ahol a császári kontroll a közrendet illetően a leginkább megnyilvánult¹⁸ – tudatos intervenciónak kell-e tekintenünk, vagy csak a kereskedő utazásával összekapcsolható körülményként értelmezzük, egyelőre megválaszolatlan marad. Közel sem érdektelen azonban, főleg ha azt a szerepet tekintjük, amelyet a szászok statútáris jogkönyve szánt a császári jognak, s amelynek érvényességét (szubszidiáris jogként való alkalmazását), a szász *Statútumok* privilégiumként való elismerésével, az erdélyi fejedelem is szentesítette.¹⁹

Az országos törvényeknek és uralkodói parancsoknak a városi közrendészeti szabályalkotásra való hatását jelen összefüggésekben nem tudjuk kimutatni, érvényükhöz azonban rendszerint nem fért kétség. Az országgyűlések vonatkozó határozatait gyakran közigazgatási szinten is statútumba foglalták (leginkább az árlimitációk, súlyok és mértékek szabályozásának, a paráznság és általában a szexuális devianciák szankcionálásának, büntető eljárások, cirkálások és arestatio kérdésköreiben), némelykor még annak ellenére is, hogy azok a helyi jogszabályokkal ellenkeztek. Így például a kolozsvári tanács 1597. évi határozatában annak ellenére fogadja el az 1596. november–decemberi gyulafehérvári országgyűlés egyik végzését²⁰ – „*Meghertwen eo keyvelmek Varosul az Orzagb mostani veghezeset, articulussat az Creditorok*

16 Lásd Johann Ehinger augsburgi diakónus a szebeni előjáróknak címzett levelét, valamint az augsburgi tanács 1560. február 8-án keltezett kísérő levelét, továbbá Nürnberg polgármesterének és városi tanácsának 1560. február 29-i, Bécs polgármesterének és tanácsának 1560. március 26-i levelét a nagyszebeni tanácshoz. Ugyanebben a kérdésben lásd még a pomerániai Stettin városának 1560. április 22-én kelt és a besztercei bíróhoz és tanácshoz intézett levelét. *Comerț și meșteșuguri 380–385. Urkunden-Regesten aus dem Archiv der Stadt Bistritz in Siebenbürgen 1203–1570. II.* Begründet von Albert BERGER, Hrsg. Ernst Wagner. Böhlau, Köln–Wien, 1986. 722.

17 Lásd a nürnbergi tanács levelében a következőket: „[...] *die vorig Röm(isch) Kay(serliche) Maj(estät) vnsser aller gnedigsten Herr hochloblichster Gedechnus auch Churfürsten, Fürsten vnd gemeine Stende dess Heiligen Nation haben ein solches Anno achtundvürzig der wenigern Zahl nechstuerschinnen uf dem domals zu Augspurg gehaltenen Reichstag auch lauter statuir vnd geordnet vnd in irer Maiestat Policyordnung öffentlich in Truck aussgeen lassen*”, és csaknem ugyanazt a megfogalmazást találjuk a bécsi levélben is: „*auch höchsernente Röm(isch) Khay(serliche) Maj(estät) haben solches lautter statuir vnd georndt in irer Khay(serlichen) Maj(estät) Policyordnung vnd öffentlich in Druk ausgeen lassen.*” *Comerț și meșteșuguri* 383, 384.

18 HÄRTER: i. m. 129.

19 Lásd a szász *Statútumok* I. könyve 3. fejezetének 32. paragrafusát. *Das Eigen-Landrecht der Siebenbürger Sachsen.* Hrsg. Adolf LAUFS. München 1973; Felix SUTSCHEK: *Statutele municipale ale sașilor din Transilvania.* Constant-Verlag, Stuttgart, 1997. 153.

20 *Erdélyi országgyűlési emlékek. Monumenta comitialia regni Transsylvaniae, 1540–1699.* IV. Szerk. SZILÁGYI Sándor. MTA, Bp., 1878. 106.

feleol az adosságoknak Executioiarol” –, hogy az „*noha lattatik Varosunk privilegiumanak es reghii zokassinknak derogalny.*”²¹

Az országos és birodalmi törvények átvétele mellett a városi közrendészeti normaalkotásra a legerősebb impulzust a reformáció gyakorolta, elsősorban a közerkölcsiség és a fegyelmi rendszabályok területén. Mivel a protestáns jogi gondolkodás a fékevesztett viselkedésben és engedetlenségben a bűnözés melegágyát látta,²² a tiltások a deviáns magatartások és cselekedetek teljes sorát érintették. A paráznság,²³ henyélés, szerencsejáték, éjszakai mulatozás megfegyelmezésére hozott közerkölcsi vonatkozású szabályozások mellett az egyházi fegyelmi intézkedések közegészségügyi vonatkozású kérdéseket is érintettek. Így például pestis idején, a templomba járás kivételével, mindenféle társas összejövetel (*Wirtschaften, Nachbarschaften, Weingang, Kränzeln, Tanze*) tilalmát rendelik el,²⁴ feltehetőleg a rendelkezés kihirdetésének nagyobb hatékonysága miatt.

Az egyedi problémákra hozott intézkedések köre a 16. század végén kibővül, a közrendészeti szabályok csaknem teljes tematikus körét felöleli, de tárgyspecifikusan – tulajdonképpeni rendőri, ruházkodási, szomszédsági, lakodalmi – kidolgozott szabályzatokat csak később, a 17. század második felétől kezdve találunk (az *Articuli Civitatis Seghesvariensis* 1608. évi szabályzatnak a *Nuptiales leges* fejezetét leszámítva; Nagyszeben város statútuma 1652-ből szomszédsági szabályzat; Segesvár városi szomszédsági szabályzat/*Nachbar Buch* 1665-ből; szászvárosi ruházkodási szabályzat/*Kleider Ordnung* 1723-ből; szászvárosi szomszédsági szabályzat/*Nachbarschafts Artikel* 1741-ből; Nagyszeben városi statútuma 1752-ből ruházkodási és rendőri szabályzat/*Kleyder und Policey Ordnung*; a segesvári *Neü Stabilierte Kleider und Pollizey Ordnung der Stadt Schäs-z-Burg* 1755-ből).²⁵ Ezeket – Härter véleményére támaszkodva – aligha nevezhetjük már statútumoknak.²⁶

21 CSHM 245. Lásd még: Uo. 3. jegyzet.

22 Martin DINGES: *Justiznutzungen als soziale Kontrolle in der Frühen Neuzeit = Kriminalitätsgeschichte. Beiträge zur Sozial- und Kulturgeschichte der Vormoderne*. Hrsg. Andreas BLAUERT–Gerd SCHWERHOFF. UVK, Konstanz, 2000. 503–544, 524.

23 Az 1558–1580 között fennmaradó brassói ítéletkönyv egyik bejegyzése arra enged következtetni, hogy a megesett lány részére a bíróság 24 forint tartásdíjat ítél, amely rendelkezést először a reformációs iratokban találjuk (ugyanazt a rendeletet megtaláljuk a barcasági káptalan jegyzőkönyveiben 1573-ban, és bekerülnek a szász jogkönyv büntetőjogi fejezetébe is). A brassói ítéletkönyv bejegyzése a következő: „1561 Kroner. Am Montag für Conuersionis Paulj hatt Blesch Gyrde Jörg, in statt seiner tochter Catharina so vom Jacob Buser beschwengert worden war geteydiget. Dieweils aber bewehrlich worden ist das er bey ihr gewest, vnnd keinen andren darein stellen kundt, jst das Vrteil gefunden, das der Jacob die Catharina oder zur Ehe nemen sol, oder fl. 24 noch der Reformation Inhalt geben sol, dieweil er ihr die Ehe verbeissen hat. So ist er bey dem vrteil plieben, das er sie nemen wol.” Román Nemzeti Levéltárak Brassó megyei Osztálya, Brassó, Brassó város levéltára, Seria IV. A., 1558–1852. Nr. Fond 1/15, nr. inv. 909, nr. crt. I. 178 (Registru cu evidența sentințelor judecătorești date de senatul orașului Brașov). 1558–1580. Gerichtliches Rathsprtokoll. 1558–1580. 54.

24 *Instruktion in pestilentialichen Läuften Anno 1571. Mense Julio = Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt/Documente privind istoria orașului Brașov*. Hrsg. Elisabeta MARIN. Achter Band, Heft 2, vol. VIII, fasc. 2. Aldus, Kronstadt/Brașov, 2002. 73–74.

25 CSHM 554, 572, 611–613, 614–615, 616–624, 624–626, 626–631.

26 HÄRTER: i. m. 141.

Kezdetekben a szabályok egyszeri problémákat kívántak mindenki megelégedésére rendezni, amely kérdések szabályozására a statútum műfajilag megfelelő formát jelentett. A 16. század elejétől kezdve találkozunk olyan szabályokkal (főleg a szász nemzeti statútumokban), ahol már néhány jellegzetes tiltás is megfogalmazódik: így az átkozódás, a játék, a keresztelőn és mennyegzőkön való mértéktelen pazarlás tilalma, a deviáns magatartások fegyelmezése (a céhek és főleg a céhlegények testvériségének statútumai ennél jóval több rendelkezést tartalmaznak multságokon, utcán való viselkedés szabályozására²⁷), továbbá legelők használata, hitelezőiket megcsalni akarók letartóztatása, elveszett marhák nyomon követése, tolvajok üldözése, károkozások, őrzéssel és tűzveszéllyel kapcsolatos intézkedések. A sajátosan alkotmányjogi témák – polgárjog, városi alkotmány (tanács) és bírászkodás – mellett, nagyvonalakban a 16. század második felétől kezdve jelennek meg a statútumokban a sajátosan a közrendészet területéhez sorolható témák, mint a szitkozódás és a szerencsejáték tiltása (tipikusan egyházi indíttatásra), szexuális devianciák (bigámia), erőszakos cselekedetek, tűzvédelem, a hatvanas évektől kezdve pedig a tiltások sora kibővül a vásár rendjének szabályozásával és közbiztonsági intézkedésekkel (bormérés/csaplárkodás, ünnepek, paráznság, luxus, dőzsölés, munkakerülés, árszabályozások és bérlimitációk, súlyok és mértékek szabványozása, közegészségügyre és köztisztaságra vonatkozó intézkedések, utcák takarítása). A közrendészeti szabályok száma növekedésének fontos mutatója a szerencsejáték és szexualitás (kerítés, paráznság) visszatérő tiltása, általában a rend, fegyelem és közbiztonság fenntartására vonatkozó intézkedések (fegyverviselés békeidőben, éjszakai kijárási tilalma, stb). A statútumok témakörében – a jogkodifikáció késői lefolyása miatt – még mindig nagyon fontos szerepet játszott az örökség, gyámság és magánjogi viszonyok rendezése. Az örökösödési és magánjogi kérdéseket a Szász Universitas köteleiibe tartozó közigazgatások, a jogegységesítő erőfeszítések folyamán, nagy vonalakban a század első felében rendezték (ehhez képest a szász magán-, eljárás és büntetőjogot tartalmazó jogkönyv, a *Statuta iurium municipalium Saxonum in Transsilvania. Das Eigenlandrecht der Siebenbürgen Sachsen* csak 1583-ban jelenik meg nyomtatásban), Kolozsváron viszont csak a nyolcvanas évek végén jegyezték le (1587, 1588).

A rendészeti intézkedések leginkább a hétköznapi élet behatárolt problémáit érintették, a városi tanács egyre inkább krízisjelenségekre is reagált: a kereskedők és városlakók közötti feszültségek oldására, megoldásokat keresett szociális konfliktusok rendezésére, a társadalom peremén állók és a szegényügyre vonatkozóan, ugyanakkor a deviáns magatartások megfékezésére és súlyosabb büntetésekre a város büntetőügyi normák és eljárások kidolgozásával választott.²⁸ Olyan kérdéseket kellett megoldjon, amelyeket sem a szokásjog, sem az országos törvények kielégítő módon nem rendeztek. A városi tanács igyekezett a város lakóit érintő ügyekben lehetőleg autonóm módon és flexibilisen megalkotni a szabályokat,²⁹ úgy, hogy azok a körülményekhez igazítva akár visszavonhatóak legyenek (1595-ben „*effèle regi Ceremonianak obserualasat artalmasnak es nem meltonak lenni*” találva, a kolozsvári tanács „*vox zeren*

27 Többek között lásd a nagyszebeni szabók céhkönyvét 1499-ből, a nagyszebeni posztókészítők statútumait 1500 körül, a nagydisznódi takácslegények statútumait 1561-ből, a nagyszebeni vargalegények és ötvöslegények testvériségeinek szabályzatait 1556–1599 között, illetve 1575-ből. *Comert și meșteșuguri* 220, 234, 387, 370, 442.

28 Lásd e tekintetben HÄRTER: i. m. 135.

29 Uo. 133.

ezt a Zokast ez mai nap abrogáltak es le tettek³⁰⁾, vagy a kérdésekre szükség szerint vissza lehesen térni. Rendszerint csak olyan rendelkezéseket kívánt örök érvénnyel meghozni, amelyeket több ízben sem tudott betartatni (a kolozsvári tanácsnak a szitkozódás megfékezésére hozott 1592. évi statútuma kijelenti, hogy „ez weghezés nem chak Egi Bjro Ideyeben, hanem eoreokeosen megh gjwkerezsek³¹⁾, vagy ha valamely alapvető, polgárjoggal összefüggő állapotot kívántak megteremteni (Kolozsváron 1595-ben „vegheztek erreol eoreokeoseon”, hogy a polgárok neveit a városkönyvbe beírják és hogy a kapitányok felelősek a lakosság fertályonként történő ellenőrzésében³²⁾).

Az intézkedések érvényének ideiglenességéhez hasonlóan a devianciákra kiszabott büntetés is rendszerint változó volt: gyakran csak annak a megfogalmazásával találkozunk, hogy a büntetést a vétekhez igazították, a büntetések és bírságok mértéke (vagy formája) pedig továbbra is rendszerint nem a vétséghez, hanem a krízishelyzethez igazodott. Jellemző volt a vétekhez mérten aránytalanul magas büntetés kiszabása (a kolozsvári tanács 1592. évi határozata elrendeli, hogy „Senki Coloswari ember feie, Jozaga veztese alatt Monostori és fenessi emberteol veott mustbol dezmajat ne aggia megh, hanem zeoleieben termet mustbol³³⁾, számtalan esetben pedig az elkövető személyéhez volt kötve a büntetés (a szegényeket, ha a bírságot nem tudták kifizetni, kalodába zárták, de az előkelők ugyanazon vétekért, vagy a szankció kirovásáért felelős tisztek kötelességük elmulasztásáért akár nagyobb árat is fizethettek³⁴⁾).

A végzések számának megnövekedése magával hozta a kontroll alkalmazásával járó feladatokat is. A statútumok kijelölték az eljáró tiszteket, illetve behatárolták autoritásukat (kapitány, tizedesek, szomszédnagyok/fertálmesterek, vásárbírók, városi szolgák, választott polgárok, stb.), amely folyamat részeként a közrendészet fokozatosan elkülönült a közigazgatás más területeitől. Az 1649. évi nagyszebeni városi statútumot, ebben a tekintetben, talán az egyik legfontosabb intézkedésnek tekinthetjük. A statútum szétválasztja a rendes bíróság, a városi tanács mint rendkívüli bíróság, illetve a polgármester hatásköreit, a tumultust/gyülekezést, rendzavarást, verekedést, átkozódást és más magatartást, *secundum delicti qualitatem, exceptis Criminalibus* (amely esetek a városi tanács rendkívüli ülése elé tartoztak), a polgármester elé rendeli. A rendes bíróságnak meghagyta azokban az ügyekben a pénzbírság kiszabását, ahol vérontás és becsületsértés történt, amikor a kárvallott fél panaszt tett (magánvádlóként).

30 A statútum azt a régi városi szokást törli el, amely szerint az új bírónak, megválasztása után, az öt hazakísérő polgárokat vendégül kellett látnia. CSHM 241.

31 Uo. 235.

32 Uo. 241.

33 Uo. 239.

34 Uo. 232. Lásd még a kolozsvári tanács 1592. évi határozatát, mely szerint: „Ha penig zegheny rend essik megh, akin megh nem vehetnek ez fr. 1 vagj nem akarna megh adni az kolodaban tegiek fèyet holot harmad napigh legien”, továbbá a nagyszebeni tanács 1589. évi határozatát: „Wo auch gleich woll beyde teutscher Nation sich ungebürlich vermischen und sich beim Altar kaufen wollen lassen sollen arme gemeine Leut fr. 12 zaln der Stadt zu verrechnen, jöhere und reichere Personen aber sollen auch höher nach Erkendtnis eines Ers. W. Radt gestraft werden. Im fall aber das sie zu der forigen Miszethat ihre heimliche Uebertretung verlangen und auch bisweilen mit verschwerung leunen dieselben sollen filbarer und toppelt auch dreifeltig gestraft werden nach Erkendnuiss eines Ers. W. Radt sonnst macht geringe und kleine Straff keinen Sehen und Forcht.” Uo. 235, 546.

A statútum megfogalmazásában: „*ha nincs panaszos vagy felperes, nincs bíró sem.*”³⁵ Az eljáró hatósági személyek feladatköreinek kialakulásával párhuzamosan a statútumok szorgalmazták a polgárok nyilvántartását, idegenek ellenőrzését, a büntetések végrehajtásának ellenőrzését és általában a feljelentéstevést a deviáns magatartások észlelésében.

A statútumok komplex indíték és motivációs tárházzal dolgoznak, a formulák alakulása a közrendészet fokozatos fejlődését is jelzi.³⁶ Az erdélyi városok statútumainak szövegeiben megjelenő indoklásokat tekintve, a legtöbb 16. századi szabályrendelet még mindig a város szabadságának megőrzését nevezi meg a normaalkotás céljául. A hagyományokhoz és szokásokhoz folyamodik például az 1592. évi kolozsvári statútum akkor, amikor úgy fogalmaz, hogy „*Eo keygelmek varosul Reghy Attiainknak niomdokat keowetwen*” egyeztek meg és utasították el a tanácsosok évi fizetésre vonatkozó kérését azzal az indoklással, hogy a „*vensegh nem emlekezik*” arra, hogy a város régi szabadságát szerző elődök évi fizetést kívántak volna fáradozásaikért, továbbá úgy rendelkeztek, hogy a tanácstagok ezentúl is „*faradsagokat Polgarsagok visselek terhet nem a feoldeon felwennj fizetessel, hanem annak minden Erdemeert az Vr Istenteol*” várják.³⁷

A statútumok szövegeiben gyakran visszatérő indoklás a kár elkerülése, a közösség java és a polgárok és a város általános hasznára, boldogulására való hivatkozás, csakúgy mint a baj és visszaállapotok, túlkapások és visszaélések, zavargások elkerülésének szándéka. Ez a típusú motiváció főképpen a vásárok és a kereskedelem szabályozásakor tipikus,³⁸ de a szerencsejáték tiltásakor is hasonló megfontolásokra hivatkoznak.³⁹

A régi szabadságokra vagy a város hasznára hivatkozó szabályozás mellett a statútumban foglalt kritériuma némelykor a rendelkezés hasznának tényezője. Így például a kolozsvári tanács 1592-ben a polgárok adósságainak behajtását „*in satisfactione debiti*” rendeli el, azért hogy „*ezzel nem adunk okot zegeni Attiankfiaynakis az Varosbol kwlseo Nemesseghhez kifutasra.*”⁴⁰ 1586-ban a kolozsvári tanács a vámcedulákkal való visszaélés megelőzéséért a következő

35 „*Das löbliche Gericht hatt macht alle blutsachen zu assumiren, zu discutiren, auch secundum gaulitatem delicti zu straffen; criminal oder capital sachen ausgezogen so vor einem Amplissimum Senatus gehörig die blutlassungen geschehen zu welcher Zeit si wollen, es sey zu nacht oder Tags, sintemahl dieselbe Pflegen durch citationen zu geschehen so durch Gerichtsdiener mussten vollbracht werden, findet sich aber kein citator oder Actor, so kan auch kein Richter sein. Die Tumultaten aber gehören dem Burgermeister in seinem Forum, auch im fall sich wieder die Wacht iemandt setzett empörett es sey mitt Schmebeworten, schlägen, hüben ebener massen was nutter den Wächtern im Thor oder Gassen hanessen die Ehr und blutt betreffend Geschicht, dieser hatt der W. u. b. Consul secundum delicti gaulitatem macht zu straffen. Exceptis Criminalibus.*” Nagyszében város statútuma 1649-ből. Uo. 562.

36 A németországi városi statútumokban megjelenő indoklásokat lásd HÄRTER: i. m. 134.

37 CSHM 236.

38 Lásd a kolozsvári 1597. évi statútumot, amely szerint „*nagi fogiatkozast hoz az is a keozsegnek, hagi georeogeokeot es egieb kwlseo kereskedeeket harmadnapnal towabit nem akarnak az Aros Vraim Zenwedny, es akkor is marbaiokat balonkent es massankent adbatnak es ki miat az zegensegh fogiatkozik [...] derekasan nem vehetnek marbat, azon arron penigh az Aros Vraimtol megh nem vehetik, az mellien az Georeogeokeol megh vehetnek.*” Uo. 246.

39 A Szász Universitas 1551. évi statútuma „*propter scandala multifaria evitanda*” tiltja meg a szerencsejátékot városon és falun egyaránt. Uo. 525.

40 Uo. 238.

megfontolással határoz: „*miert hōgi nem keweseb Munkawal gondwiselessel tartanak megh a zabadsagok a mennywel azt megh nyerik.*”⁴¹

A 1580-as évektől kezdve egyre inkább találkozunk a deviáns magatartások – szitkozódás, esküdözés, túlkapások, erkölcstelenség, henyélés, zavargások – megfékezésére azzal az indoklással, „*hōgi az Vristennek Bozzusaga es haragia az wetkes emberek miath a varosra ne zallion*” (Kolozsváron, 1588-ban hozott rendszabály a házasságtörők, többnejűek és tisztátlanok megbüntetésére).⁴² Hasonló motivációt jelentett az országos törvények vagy uralkodói parancsok meg nem tartása miatt elkerülni a következményeket: „*hōgi effele engedetlen emberek miat az Varosra se Vrunknak nehesege ne zallion se karwallasa ne keovetkezzek*” (kolozsvári városi statútum 1592-ből a bíró autoritásáról, az engedetlenek megbüntetésére).⁴³

Ugyanakkor, leginkább a fegyelmi rendszabályok területén, a tanács új, „*rendőri*” hatalma is kifejezésre talált: büntetéssel engedelmességre bírni azokat, akik ellenszegülnek a városi törvényeknek.⁴⁴ A büntetéssel való fenyegetésnek korábbi példája a kaloda felállítása: 1557-ben a Szász Universitas elrendeli, hogy az istentiszteletet elmulasztók büntetésére kalodát állítsanak fel ott is, ahol addig még nem volt;⁴⁵ Kolozsváron 1592-ben a tanács elrendelte, hogy a lélekkel szitkozódók megbüntetésére, legyen az „*fēo vagy kicsiny rend*”, továbbá azon szegények számára, akik a bírságot nem tudták fizetni „*a Biro hívasson acsot es a gonozsagnak buntetesere es a keozsegnek riadasara a kalodat ujolag megepitesse*”;⁴⁶ nemkülönben az esti összejövetelek résztvevőit – dőzsölőket, kiáltókat, maga hegedültetőket – a bíró „*ereos bwntetes alat*” szorgalmasan büntesse, és „*megkialtasson, Az eleobbj veghezések zerent penigh valaminemio disciplina vegeztetet az Eyelj kialtok fegwerhordozok es Rezeghek felelol, abban zorgalmasan eljarion.*”⁴⁷ A hatósági büntető hatalom alapját a tanács azonban továbbra is a városi szabadságban és önrendelkezésben látta. A kolozsvári tanács 1592. évi statútuma például így fogalmaz: „*miert hōgi minden Zabadsagunkat ereossegel, bwntetessel zoktuk megtartani, az Zabadsag penigh tiztan igi maradhat megh, hōgi semminemew Zin alat valo dolgok ne zenweggien.*”⁴⁸

A 16. század végén még mindig találunk olyan rendszabályt, amely a statutáris jog sajátos régi argumentációs készletét használja – mint például az egység és a városi béke, szabadság megőrzésének kísérlete –, de amelyet már az új, a tanács „*rendőri*” és törvényhozói hatalmának megindokolásával kapcsol össze.⁴⁹ Így Nagyszeben városi statútuma 1589-ből⁵⁰ – ahol először találkozunk a „*gute Ordnung und Policey*” fogalmával – a tanács hatósági hatalmát is a városi szabadságból eredezteti, de a rend megőrzésének kísérletében már saját, törvényhozói felelősségéhez is viszonyul. A korabeli erdélyi városi (és tágabban törvényhatósági) szabályrendeletek megfogalmazásaihoz képest szokatlan módon ünnepélyes hangvételű bevezetéssel in-

41 Uo. 207.

42 Uo. 232.

43 Uo. 237.

44 Lásd például az 1565. évi szász nemzeti statútumot: Uo. 537–538.

45 Uo. 531.

46 Uo. 236.

47 Kolozsvári városi statútum, 1588-ból. Uo. 233.

48 Uo. 239.

49 Az argumentációk ilyen összekapcsolásáról lásd, Härtert követve, a heilbronni 1541-es reformációt (*Statuten, Satzung, Reformation und Ordnung, Bürgerlichen Pollicey*). HÄRTER: i. m. 135.

50 A statútum szövegét lásd SCHULER VON LIBLOY: i. m. 75; SEIVERT: i. m. 63; CSHM 543–548.

dul. A bevezetés kifejti a szász nemzet összetartozásának két konstitutív elvét, és pedig a Királyföld birtoklását (azaz vitéz és hűséges szolgálataikért cserében a régi királyoktól elnyert föld birtoklását) és a nép fáradhatatlanságát a jó és hasznos szabályok megőrzésében. A statútum felsorakoztatja azokat az erényeket, amelyekre a törvényhozók büszkén tekintenek: városokat és falvakat építettek, amelyeket erős falakkal kerítették be és amelyeket jó rendtartással és nagyon hasznos szokásokkal láttak el, megszerezve hozzá a királyok megerősítését is. A „jó rendtartás” fogalmának értelmezésében a statútum szövege tulajdonképpen egy hermeneutikai kört zár be: a jó szokások megőrzését a továbbadásban, a szokások átöröklésében látja (szokások, amelyek a kezdetektől fogva apáról fiúra, és így tovább, örökösről örökre szálltak), a jó szokások megtartása pedig, a maguk során, éppen a továbbadás lehetőségét teremti meg, mely által „ez a város – amely a többi szász város fővárosa – békében és egységben megmaradt.” Ebben az értelemben a jó szokások magának a városnak a hagyatékát képezik, amely dolog a statútumalkotókat felhatalmazza arra, hogy olyan rendelkezéseket hozzanak, amelyek révén a jó szokások megőrzését biztosítják, megakadályozván ezáltal a városlakók széthúzását és az egység megbomlását. Itt említésre méltónak találjuk, hogy a statútum az egység felbomlásának szemléltetésére Kolozsvár példáját hozza fel: ahol nemcsak a lakók húznak szét, hanem maga a város is, amely valamikor a közeli múltban kivált a szász városok közösségéből, és a mai napig csereberélik a templomot és évenként a bírókat, amilyen dologról soha keresztény földön még nem hallottak, és a hatalmas Isten segítse és óvja meg őket az ilyen változásoktól és széthúzástól. De hogy a rossz példából tanuljanak, eleibe mennek a dolognak, mert ha az már megtörtént, nem segít semmi orvosság.

Ezzel tulajdonképpen a statútum megalkotói elérkeztek a voltaképpeni céljukhoz, és pedig a városi örökség elidegenítésének megakadályozásához, a városi ingatlanok idegeneknek való eladása és az idegenekkel való házasság, idegen gyám fogadásának tiltása révén. Nem célunk itt, hogy ennek a rendelkezésnek a következményeit megtárgyaljuk, csupán a tanácsnak a törvényekhez és törvényhozáshoz való viszonyulását szeretnénk hangsúlyozni. Amennyiben a jó rendtartás a városlakók egységének megmaradását biztosítja, a tanács szerint jó törvényt hozni tulajdonképpen a városon múlik, azaz politikai opció. A statútumalkotók úgy tekintenek tehát a törvényhozó szabadságára mint a nép boldogulásának elengedhetetlen velejárójára: „Mert aki szabadságával és privilegiumaival nem tud élni, az visszaél velük. Qui non utitur, abutitur.”⁵¹

A közrendészeti intézkedések nemcsak a városi normaalkotás szintjén érhetőek tetten, hanem a korabeli bírósági jegyzőkönyvek adataira támaszkodva kimutatható az is, hogyan interiorizálja, mi több, használja azokat a korabeli közvélemény. Ennek remek példája egy, a beszercei tanács elé kerülő, házasságtörés miatt indított perben (a szászrégeni polgármesternek és tanácsnak egy 1585. május 5-i, a beszercei bíróhoz és tanácshoz címzett átküldő levele egyfelől Faber/Kovács Márton, másfelől neki felesége: Veronika és Fejér/Weis András közötti ügyben⁵²) a megvádolt feleség és a csábító mellett kiálló ügyvédek (procuratorok) védő-

51 „[...] den wer sein Fraitumb und Privilegia nicht gebraucht, der miszbraucht dasselb. Qui non utitur, abutitur.” CSHM 544.

52 *Transmissionales pro Andrea Feier et Veronica, consores providi Martini Fabri etc. contra et adversis Martinus Fabrum etc.* Román Nemzeti Levéltárak Kolozs megyei Osztálya, Kolozsvár, Beszerce város levéltára, Seria I, Documente, nr. 5225.

beszéde. A vádra – amely szerint a kovácsmester a feleségét a lakatos inas haló kabinjában találta volna (tulajdonképpen in flagranti) – válaszolva az asszonyt védő procurator, Vincentius Caŷao nem tagadta az asszonynak és a legénynek a helyiségben való tartózkodását, hanem azzal magyarázta a helyzetet, hogy az asszony tulajdonképpen fedhetetlenül viselkedett: mint jó feleség és gondos háziasszony lefekvés előtt végigjárta a házat és ellenőrizte, hogy a szolganép hazatért-e. A lakatoslegény ügyvédje, Paulus Urecter, pedig azzal védte az inast, hogy ő is időben hazatért, *„mint az jó és helyes is, mert akkoriban a polgármester úr parancsba adta, hogy senki se lézengjen az utcákon, így ő sem lézengett, hanem hazament urának házába, az ágyába.”*⁵³

Összefoglalásként elmondhatjuk, hogy az erdélyi városok statutáris szabályalkotásában, a német birodalmi városokhoz képest, később jelennek meg a hatósági, tiltó intézkedések. A közrendészeti szabályozás fejlődése azonban – a témák körét, a közerkölcs, közbiztonság és fegyelem fenntartását és kontrollját ért impulzusokat, valamint a szabályzatok indoklásainak argumentációs tárházát tekintve – alapvetően hasonlóan alakult mint a német városok esetében. Annak ellenére, hogy tulajdonképpen (kidolgozott és tárgyspecifikus) rendőri szabályzatok csak a 17. század közepétől kezdve, és nagyobb számban főleg a 18. századtól maradtak fenn, a városi tanács hatósági hatalma már korábban megnyilvánult. A városi béke, a lakosság biztonsága és a fegyelem megtartása érdekében hozott intézkedések fokozatosan kiterjedtek a tisztviselők (városkapitány és a parancsnoksága alá tartozó fegyveres őrség – muskétások és darabontok –, továbbá strázsák, kapuőrök, toronyőrök, éjjeliőrök és vigyázók, helyi rendőri feladatokat ellátó választott polgárok – tizedesek, vásárbíró, látómesterek – és hatósági szolgák) rendőri hatásköreinek kezdetleges tisztázására, a közrendészet pedig fokozatosan elkülönült a közigazgatás más területétől, elsősorban a bíraskodástól. Továbbá a rendtartások szorgalmazták a polgárok nyilvántartását, az idegenek ellenőrzését, a büntetések végrehajtását és a deviáns cselekedetek feljelentését.

THE RELATION BETWEEN THE STATUTES AND THE LEGISLATION CONCERNING PUBLIC ORDER IN THE TOWNS OF TRANSYLVANIA IN THE SECOND HALF OF THE 16TH CENTURY

Keywords: *urban statutes, police ordinances, public order, town government, Transylvanian towns, early modern society*

By investigating the evolution of the Transylvanian urban legal regulations concerning the public order, the study identifies the areas of action of different regulations included in the urban statutes in the second half of the 16th century, and presents the traceable aspects of „police” authority of the town council in the complex argumentation of the statutes. In comparison to the German imperial and regional processes of legislation, the actual regulations on public order occurred relatively late in the Transylvanian towns, only in the second half of the 17th century. However, the differentiation of the

53 „[...] wie es dan recht vnd billig ist, wen czu der czeit auch ein gebott vom herr Burger Meister auß gegangen war, das kein knecht noch gesunde, nicht auß solte laien, so ist er auch nichts auß getrien, gelaien, sondern czw seinem hern in der schmettt auf sein vorigen bett.“ Uo.

areas to be controlled and the crystallization of the officers' jurisdiction took place in the second half of the 16th century.

RAPORTUL DINTRE STATUTELE ORĂȘENEȘTI ȘI LEGISLAȚIA PRIVIND
ORDINEA PUBLICĂ ÎN ORAȘELE DIN TRANSILVANIA ÎN A DOUA PARTE
A SECOLULUI AL XVI-LEA

Cuvinte-cheie: *legislație statutară, regulamente polițienești, ordine publică, autoritate publică, orașe transilvănene, societate premodernă*

Analizând evoluția legislației privind ordinea publică în orașele din Transilvania, lucrarea de față își propune identificarea principalelor domenii ale reglementărilor statutare din a doua parte a secolului al XVI-lea, respectiv surprinderea apariției unei noi forme a autorității publice, a celei „polițienești”, în contextul argumentației complexe a statutelor. Chiar dacă legile propriu-zise privind ordinea publică vor fi redactate doar mai târziu, începând cu a doua parte a secolului al XVII-lea – cu o relativă întârziere față de orașele imperiale din Europa Centrală –, statutele orășenești din a doua jumătate a secolului al XVI-lea reglementează deja domenii extinse ale ordinii interne (conflicte sociale, comportamente nedorite sau deviate, aflate sub pragul infracțiunilor grave), conturând în același timp și modul de organizare și funcționare a organelor locale însărcinate cu menținerea ordinii în oraș.